

Бірюкова М.В., Гаряева Г.М.

Особистість в умовах інклюзивної освіти України: соціальні та правові аспекти

Сучасний світ переживає складні та неоднозначні процеси оновлення, що докорінно змінюють підходи до освіти та соціокультурної сфери життєдіяльності суспільства в цілому. Модернізація, а іноді і повна трансформація системи освіти, неминуче пов'язані з різноманітними, часто нетрадиційними інноваційними процесами, характер і наслідки яких мало вивчені. В той же час феномен сучасних освітніх інновацій та технологій інноваційної взаємодії в багатовимірному просторі освіти дають змогу знизити ризики на шляху її вдосконалення та реформування. Інновація в освіті – це специфічна форма управління розвитком освіти, що дозволяє системно змінювати структуру, зміст і організацію цього соціального інституту. На сьогодні процес розробки та дифузії інновацій у вітчизняний освітній простір розвивається досить нелінійно та підчас дуже суперечливо, що пов'язано зі спостерігаємою останніми роками неоднозначністю еволюції державної освітньої політики. Саме це актуалізує та загострює питання розробки та впровадження різноманітних інновацій, що можуть видозмінити як саму систему освіти, так і діяльність окремих її ланок. Особливе місце в системі освітніх інновацій займають соціологічні дослідження.

У останні декілька десятиліть стало дуже поширеним і модним поняття «інновація». Цей феномен все частіше виступає одним з центральних в самих різних контекстах: в техніко-технологічних і гуманітарних, соціально-економічних і філософських. Теорія і практика застосування інновацій переживає своєрідний етап інтенсивного розвитку і оновлення, що пов'язано з багатьма, як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. Серед яких: здійснення реформ в суспільстві, перехід до ринкових стосунків, стрімка інформатизація, пошук нових методів управління і ін. Але, багато в чому,

інтерес до інновацій виникає на тлі протистояння світової, глобальній кризі. Адже саме пошук принципово нового, впровадження його, в практику сприймається як відповідь глобальним викликам сучасності.

У вітчизняному освітньому контексті інновації також починають отримувати права деякої технології по цілеспрямованому розвитку учбового закладу. Слід зазначити, що вищий учбовий заклад в сучасних умовах має подвійну природу. З одного боку він є особливою установою і організацією. Він має досить високий сумарний інтелект працівників. Його головними функціями є: збереження культурно-освітнього національного потенціалу, підвищення рівня вченості населення і науково-технічного розвитку країни, відтворення накопичених знань і досвіду поколінь, виховання молоді. Як соціальний інститут, відтворюючий інтелектуальний потенціал країни, освіта повинна мати здатність до випереджаючого розвитку, відповідати інтересам суспільства, конкретної особи і потенційного працедавця. Іншими словами, серед засадничих функцій освіти інноваційна діяльність займає одну з домінуючих позицій.

В той же час, вищий учбовий заклад є елементом ринкової економіки, товаровиробником інтелектуального продукту і освітніх послуг. Така двоїстість означає, що він, будучи складовою частиною одного з найважливіших соціальних інститутів і, що виконує базові його функції, одночасно виступає об'єктом і суб'єктом соціальних змін, що дозволяють вистояти на ринку. Що і спонукає учбовий заклад до продукування інновацій, тим самим до створення нової моделі освіти - інноваційної.

Інноваційна освіта, на наш погляд, покликана сприяти пізнанню глибинного професійного сенсу інноваційної діяльності через інноваційну систему навчання і виховання, що мають спрямованість на формування інноваційного мислення. Інноваційна освіта як смислообразуюча система детермінована поруч наступних механізмів, що обумовлюють його функціонування в сучасному суспільстві.

1. Створенням сприятливих, творчих умов у сфері освіти з метою генерації і культивування педагогічних інновацій, інноваційного процесу, інноваційної діяльності в навчанні і вихованні, детермінованих політичними і економічними процесами.

2. Забезпеченням матеріальними можливостями генерації і об'єктивування педагогічних інновацій, обумовленим економічною політикою відносно освіти, визначенням ролі і місця освіти в духовному, моральному і професійному житті педагогів.

3. Націленістю на пошук новаторських шляхів вирішення наявних протиріч в громадському і політичному розвитку і пристрої, економічному стані, на прорив і фонтанування сутнісних сил людини.

4. Формуванням особи, що має інноваційну здатність передбачати, прогнозувати і моделювати професійний результат своєї діяльності, а також планувати впровадження генерованих інновацій.

5. Створенням інноваційної системи навчання, що складається з педагогічних інновацій, інноваційного процесу навчання, що спирається на інноваційну концепцію професіоналізації і розвитку громадянської позиції.

6. Включенням в інноваційну систему утворення інноваційної системи виховання, формування глибокодуховною, моральною особою, що пізнала загальнолюдські і національні цінності і етнічні особливості, толерантність в міжгруповій взаємодії.

З урахуванням цих позицій інноваційний ВНЗ - це система, що постійно саморозвивається, в якій здійснюється пошук ефективних шляхів управління організаційним, учбовим, науковим, виховним процесами. Гнучкість управління припускає впровадження експериментальних систем побудови інноваційного процесу, якісний розвиток організаційно-штатної структури. Прикладом створення в Україні подібного експериментальної структури, насиченої і генеруючої інновації, може служити Народна українська академія, яка з 1991 р. є експериментальним учбово-науковим комплексом по відробітку моделі безперервної освіти. Діяльність НУА спрямована на пошук

ефективних нових видів структури учбового закладу, нових методик навчання і виховання, нових підходів до самої освіти, тим самим, розвиваючи і реалізуючи основні принципи інноваційної освіти.

Мета інноваційної освіти полягає в підготовці високодуховної і моральної професійної особи, що має здатність до генерації інновацій як в дозволі екстремальних, кризових ситуацій, так і в рішенні завдань повсякденної діяльності, особи, що має свідому громадянську позицію, патріотизм, культуру, енциклопедичну вченість і інтелігентність, уміння вести здоровий спосіб життя і працювати над своїм фізичним вдосконаленням.

Головне завдання інноваційної освіти як смислообразуючої системи, що формує інноваційне мислення, полягає в прагненні особи бути активним творцем, творцем, а, отже, інноватором. Важливими складовими якостями такої моделі випускника учбового закладу є його лідерські якості, активна самостійна пізнавальна позиція, мотивована на безперервне професійне навчання і усебічне вдосконалення, засновані на високих духовних і моральних началах, уміння встановлювати необхідні комунікації, грамотно формулювати і відстоювати власну позицію, використати методи доказу для вирішення нових завдань, опанувати здатність добувати, вибудовувати особові знання на основі різномірної, різнопланової інформації, при цьому, генеруючи нові знання.

Зміст освіти вибудовується в систему пізнання корпоративних цінностей вна і його традицій, а також включає навчання навичкам самостійної роботи, мотивацію на активний саморозвиток, самопізнання, самоудосконалення, активне вивчення історії свого регіону, «малої Батьківщини» і вироблення високого почуття патріотизму і гордості за Вітчизну.

Таким чином, здійснивши деякий абрис інноваційної освіти як смислообразуючої системи, що формує інноваційне мислення, ми маємо право констатувати, що інноваційний механізм розвитку освіти, на нашу

думку, включає: створення творчої атмосфери в різних освітніх установах, культивування інтересу до ініціатив і нововведень; створення соціокультурних і економічних умов для прийняття і дії різноманітних нововведень; ініціація пошукових освітніх систем і механізмів їх усебічної підтримки; інтеграцію найбільш перспективних нововведень і продуктивних проектів в реально діючі освітні системи і переклад накопичених інновацій в режим постійно діючих пошукових і експериментальних освітніх систем. Саме, інноваційна освіта здатна не лише протистояти кризі, а і визначити продуктивну стратегію подальшого розвитку.

Увесь світ в останні десятиріччя кардинально змінює своє ставлення до всіх видів освіти. Освіта, особливо вища, розглядається як головний, провідний чинник соціального та економічного прогресу. Причина такої уваги полягає в тому, що найважливішою цінністю та основним капіталом сучасного суспільства стає людина, яка здатна до пошуку та освоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Отже, потрібен фахівець, здатний використовувати нестандартні рішення.

Стратегії розвитку сучасних національних освітніх систем обумовлені динамікою та напрямками здійснення глобальних соціальних процесів. Найактуальніше місце серед цих процесів займає Болонський, який призначений здійснити місію структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його метою є створення до 2010 року європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. Однією із технологій досягнення ефективної інтеграції науки та освіти – виступає сайєнтифікація.

Розвиток інклюзивного підходу розглядається багатьма міжнародними організаціями в якості пріоритетного напрямку розвитку національних систем

освіти, оскільки реалізація права громадян на здобуття якісної освіти і соціальну інтеграцію є важливим чинником стійкого розвитку суспільства.

Інклюзивна або включена освіта - термін, що використовується для опису процесу навчання дітей з особливими потребами (але не лише з особливостями психофізичного розвитку) в загальноосвітніх (масових) школах.

І хоча термін «інклюзія» з'явився в науковому та повсякденному дискурсі зовсім нещодавно, реальна ситуація у вітчизняній освіті давно приближена до інклюзивної. До людей, а особливо до дітей з особливими потребами, а саме вони, стають суб'єктами інклюзивної освіти, відносяться особистості, які мають певні фізичні та психофізичні вади, в тому числі це люди, що живуть за межею бідності, мають особливості в поведінці та потерпають від насильства в сім'ї.

Ситуація в системі середньої освіти України така, що її учнями є діти, які на момент вступу до школи мають в середньому 1-2 хронічне захворювання, а на момент закінчення школи 3-5 таких захворювань. З іншого боку, сучасні школярі живуть в сім'ях, 54% яких живуть на межі або за межею бідності та потерпають від насильства. Таким чином, сучасна середня школа України фактично давно функціонує в системі інклюзії, а формально ще впроваджують нормативи колективної масової стандартизованої школи.

У основі інклюзивної освіти лежать ідеї рівного відношення до усіх людей, виключається будь-яка дискримінація дітей, створюються особливі умови для дітей, що мають особливі освітні потреби. Досвід показує, що з будь-якої жорсткої освітньої системи якась частина дітей вибуває, тому що система не готова до задоволення індивідуальних потреб таких дітей в навчанні. Інклюзивна освіта - безперервний процес розвитку освіти, що має на увазі доступність освіти (самоудосконалення, саморозвитку) і визнає, що усі діти-індивідууми з різними потребами в навчанні.

Формування нової філософії суспільства, яке зацікавлене в реалізації інклюзивної освіти, треба починати з розробки й впровадження системних змін в освітній парадигмі України. Підвищити ефективність від впровадження інклюзивної освіти можливо, якщо збільшити ступень інтеграції батьків та громадських організацій в функціонування як освіти в цілому, так і певного навчального закладу. Формування відповідних ціннісних установ, а саме подолання стереотипів і забобонів, формування толерантності, урахування індивідуальних потреб забезпечить оптимізувати процес реалізації концепції інклюзивної освіти.

В Україні вже склалася система правового забезпечення інклюзивної освіти, а саме стаття Конституції України, 6 Законів, 2 Укази Президента, 3 Постанови Кабінету Міністрів, Державний стандарт початкової середньої освіти, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, заходи по впровадженню інклюзивної освіти Закон «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої і дошкільної освіти».

В той же час існує ціла низка проблем, яка потребує подальших вирішення, а саме створення архітектурних рішень щодо гармонійного розвитку дітей з різноманітними потребами, підготовка та перепідготовка кадрів, готових до реалізації концепції інклюзивної освіти, створення спеціальних робочих місць для фахівців, які допоможуть у супроводі дітей з особливими потребами, розробка та впровадження освітніх програм, що дозволять гармонійному розвитку особистості.

Таким чином, в процесі розвитку теорії та практики соціальних технологій виник новий їх тип – проектування, яке в одно час виступає як технологія управління і як одна з найважливіших його функцій. На нашу думку, соціальне проектування □□це частина управлінської діяльності, метою якої є визначення моделей оптимальних соціальних систем, їх основних якостей, критеріїв, характеристик, параметрів, процесів, ефективних з погляду реалізації поставлених завдань, що передбачають втілення в процесі діяльності. Виходячи з цього, можна стверджувати, що

соціальне проектування є специфічною управлінською діяльністю, суть якої полягає в науково обгрунтованому визначенні основних параметрів формування майбутніх соціальних об'єктів або процесів при максимальному дотриманні та узгодженні інтересів суспільства, соціальних груп (прошарків) і особистості. Соціальне проектування спрямоване на досягнення оптимальних показників функціонування принципово нових або реконструйованих об'єктів, на узгодження об'єктивних потреб суспільного розвитку і суб'єктивної діяльності людей в специфічних умовах реалізації законів соціального управління в практиці освоєння нових соціальних реалій.

Але поняття „оптимальності” в соціальному контексті досить складно ідентифікувати і досягти у зв'язку з неоднозначністю і рухливістю інтересів ієрархічно структурованих соціальних суб'єктів. Тому в якості „оптимальності” як цілі соціального проектування запропонуємо категорію „гармонійність”.

Вирішення проблем гармонізації в розвитку суспільства і досягнення його стабільності займає важливе місце в соціальній філософії Конта. Гармонія в суспільстві, по Конту, є гармонія „між цілим і частинами соціальної системи”, а також між самими частинами, в якості яких виступають духовна, політична, економічна і біологічна сторони життя суспільства. У гармонії суспільства Конт бачив основну умову його стабільності, можливість нормального існування і розвитку в ньому кожного народу, людини. На його думку, соціальної гармонії і стабільності можна досягти за допомогою науки, яка повинна знайти потрібний механізм взаємодії між всіма частинами суспільства, узгодження інтересів всіх соціальних прошарків і осіб з інтересами суспільства.

Так само, як і О. Конт, Г. Спенсер ставив і вирішував проблеми рівноваги, гармонії та стабільності в суспільстві. Соціальна рівновага тлумачилась Г. Спенсером як результат пристосовних дій людей, досягнення гармонії їх інтересів, а також компромісів в діях соціальних груп і інститутів.

Рівновага встановлюється як якась збалансованість у взаємовідносинах людей і соціальних інститутів і виступає як чинник стабільності в суспільстві.

Аналізуючи сучасні підходи до дослідження поняття „соціальна гармонія”, процитуємо Л.М. Семашко [8], на думку якого соціальна гармонія краща з можливих станів суспільства, яке виражається вищою мірою рівноваги, збалансованості, пропорційності сфер суспільства в певних межах, що забезпечують найбільш інтенсивний і повний розвиток кожної сфери суспільства і всіх разом. Соціальна гармонія пов'язана з економічним і соціальним процвітанням, високим матеріальним добробутом і якістю життя, але не обмежується ними. Відмітною особливістю соціальної гармонії є висока якість соціально-психологічного клімату в суспільстві і суспільних відносин між класами і групами, а також між окремими особами. Ці відносини характеризуються співпрацею, партнерством, ненасильством, безпекою, справедливістю, рівністю, братерством, свободою, згодою, миром, доброзичливістю, рішенням розбіжностей і конфліктів тільки шляхом компромісів. Соціальна гармонія затверджує пріоритет соціальної сфери, спрямована на людину, підпорядкована і відповідає йому.

Соціальна гармонія включає гармонію на всіх рівнях: країна, регіон, галузь, місто, підприємство, сім'я, індивід. Соціальна гармонія також багатовимірна, як багатовимірні сфери суспільства і відносини між ними, що визначають гармонію. Пріоритетну роль в ній грає гармонія соціосфери, яка відтворює людину і його гармонію. Соціальна гармонія як мета включає наступні аспекти: процвітання, добробут, якість життя, відродження, виживання і т.інш., але не обмежується ними, а перевершує і гуманізує їх, підпорядковує їх гармонії людини і соціосфери.

Якщо вірно соціологічне твердження про те, що жодне суспільство не може вижити без координації основних оцінок, інститутів і освіти, то повинні існувати механізми (технології) її створення і реалізації. Однією з таких технологій і виступає соціальне проектування, призначення якого полягає в розробці гармонійно влаштованих образів майбутнього, основними

компонентами якого виступає: стійкість норм; інтегрованість культурних цілей; соціально-схвалювані поведінкові установки; стабільні суспільні настрої; позитивний соціально-психологічний клімат; толерантність і лояльність відносин в суспільстві; досягнення компромісу інтересів різних осіб соціальних шарів; соціальна рівновага і збалансованість; цілісне, інтегроване, консолідоване суспільство; переважання відносин співпраці, партнерства, згоди і доброзичливості; стабільність і безпека.

Висновки.

У розвитку суспільства на рубежі третього тисячоліття відбулися глибокі соціальні зміни. Нинішня людська цивілізація є соціальним феноменом, що постійно змінюється і оновлюється. У ньому відчувається присутність якоїсь животворної сили, що надає певну форму соціальному соціуму. Цією животворною силою виступає гармонія, яку можна запроєктувати підчас розробки стратегічної моделі складного соціального об'єкту. На сьогодні проектування - один з найбільш поширених прийомів пізнання дійсності і обов'язкова частина будь-якого дослідження. На основі численних варіантів верифікації і коректування проєктів проводиться проектування майбутніх станів систем і процесів. Виділивши системні об'єкти в навколишній реальності, цілком можливо задаватися питаннями їх існування, розвитку, стійкості, самоорганізації.

Перелік літератури

1. Подшивалкина В. И. Социальные технологии: проблемы теории и практики. – Кишиневу, 1997.
2. Скідін О.Л. Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій. – Запоріжжя, 2000.
3. Манхейм К. Диагноз нашего времени. М., 1994.
4. Стариш А. Г. Теория открытых систем как парадигма процессов глобального развития. – Симферополь.: Универсум, 2003. – 240 с.

5. Полак Ф. Образ будущего / Мир нашего завтра: Антология современной классической прогностики. – М.: Изд-во Эксмо, 2003
6. *Berger G. Avant-propos// Enciclopédie Française. T. XX. Paris: Sociéte nouvelle de l'Encyclopédie Française, 1960.*
7. Б. де Жувенель Этика перераспределения. Cambridge University Press. 1952 г.
8. Семашко Л.М. Тетрасоциология: социальная гармония как ключевая универсальная ценность нового века. - Semashko L.M. Tetrasociology: Social Harmony as Key Universal Value of the New Century.

Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до освітнього процесу, який буде гнучкішим для задоволення різних потреб в навчанні. Якщо навчання і виховання стануть ефективнішими в результаті змін, які впроваджує інклюзивну освіту, тоді виграють усі діти (не лише діти з особливими потребами).